

Özgecil (altruistik) birey ve toplum ve bu topluma doğru toplumsal bir evrim?

Evrimin sadece bireysel olarak değil, aynı zamanda toplumsal olarak da gerçekleştiği ve bu nedenle daha iyi dayanışmayı sağlayabilen toplumların evrimde daha başarılı olduklarını düşünmek için yeterince nedenimiz var.

Akın Atauz

14/11/2020

Geçen hafta (daha çok kendi-kendime) [sorduğum soru](#), düşünce alanımda canlılığını hiç yitirmedi ve sürekli olarak, can acıtıcı bir biçimde büyüdü. Dolayısıyla okuduğum her şey, hep bu soruya yanıt olabilme olasılığı bakımından değer kazanır hale geldi.

Soru kabaca şöyle düzenlenmişti:

Eğer insan bireylerinin ve toplumlarının en temel davranış biçimleri, sürekli olarak rekabetin ve karşıtlığın ve giderek çatışmacı bir mantıkla güdüleniyorsa; insan toplumları en başından beri sadece bu rekabet ve çatışma motifleriyle besleniyor ve değer dünyalarını kuruyorsa, bunun yokluğunu da bunaltıcı ve dayanılmaz bir sükunet, heyecansız/ yaşanmaya değmez bir dünya olarak imgeliyorsa; o zaman ekolojist bir ütopyanın öngördüğü barış içinde ve çatışmasız, rekabetten çok dayanışmaya ve eşitliğe özenen bir toplumsal işleyiş, nasıl kurulacak?

Eser: Jose Luis Torres

Bu soruyu sadece ekolojist ve yeşil bir gelecek beklentileriyle uyum içinde yaşayan toplum özlemi için değil de genel olarak kapitalizmin ve sermayenin kurallarının otoritesi altında yaşamak istemeyen bütün politik düşünce, sistem ve özlemlerin hepsi için, geçerli olarak kabul edebiliriz:

Savaşmayan, dolayısıyla kaynaklarının hiçbirini boşa harcamayan ve daha çok ve derin hazlar veren tüketimlerin peşinde koşmak yerine, sadece yeteri kadar tüketmekle yetinen ve bunu olabildiğince eşitlikçi ve hiyerarşik olmayan bir toplumsal yapıyı ve yaşam biçimini istediği için yapan, insanlardan/ toplumlardan oluşan bir geleceği, tahayyül edemeyecek miyiz?

Biyolojik altruizm, bencil gen

Yalın Gündüz tarafından yazılmış ve **Birgün Pazar**'da 11 Kasım pazar günü yayınlanan [“Eros ve Uygarlık”ın Evrimle Sınavı: Biyolojik Altruizm, Bencil Gen ve Marksizm](#)” adlı makale, başlangıçta anlattığım nedenle bu soruya yanıt arayışı bakımından düşüncenin tam olarak yeniden düzenlenmesini sağlayacak bir çıkış gibi göründü.

Marcuse'yi, 60'lı yılların sonunda, bütün 68 kuşağı gibi, ben de tanıdım ve sanıyorum “Eros ve Uygarlık” adlı kitabına da göz atmıştım. “Okumuştum” diyemiyorum, çünkü kitabı okuduğumu hiç anımsamadığım gibi, eğer okumuşsam da, hiçbir şey anlamamış olduğum bugün çok açık ve net bir biçimde görünüyor. Ancak **Nusret Hızır**, henüz ODTÜ'de ders vermeye başlamadan önce, temmuz ayı boyunca akşamüstleri meraklısına, Marcuse ve onun Marksizm'e bakış ve değerlendirmesini, -seminer türü çalışmalarla anlatmıştı ve bu seminlere katılmıştım. Çok aydınlatıcı olan bu

tartışmalardan oldukça kaba-saba bilgiler edinebildiğimi anımsıyorum. Ciddi bir yarar sağlayabilmem oldukça zordu o dönemde. Çünkü bütün gücümüzle, okulun sonbahar açılışına hazırlanıyorduk.

Marcuse, 68 hareketinin içinde önemliydi; ancak Türkiye’de belki kitaplarını okuyup anlayabilecek vaktimiz olmadığı/ çok acelemiz olduğu için, hem de düşüncelerini değerlendirecek bir birikimimiz olmadığından düşünme ve davranış dünyası içinde yerini bulamadı. Marcuse okumak, sanki “batıdaki gençlik hareketine özenmek”ten ibaretmiş gibi algılandı ve oldukça çabuk unutuldu. Oysa şimdi, “Eros ve Uygarlık” kitabındaki “altruizm” ya da altruistik/ özgecil toplum kavramı bile, asıl aradığım, ama bulamamış olduğum kavramın ne olduğunu hemen görmemi sağladı.

Yeniden “Eros ve Uygarlık” kitabına dönemem ve bu yazıyı onu özümsemiş olarak yazmam gerekirdi. Ancak bu hafta sonunu kaçırmayı da göze almadım ve Yalın Gündüz’ün düşündürdüklerini, soru ve yanıt arayışı tazeliğini yitirmeden yazmayı yeğledim...

Gen ve kültürün birlikte evrimleşmesi

Gündüz’deki sorun, yine oldukça kaba bir biçimde, şöyle özetlenebilir: Bencil/ egoist insanların ve bencilliğin/ bencilce elde edilmiş hazların/ doyumların/ kazanımların ve bu tür bir bakış açısının toplumsal olarak egemen olmadığı bir durum gerçekten söz konusu olabilir mi? Altruizm sahibi (özgecil) insan ve insanlık durumu sürekli kaybedecekse ve özgecillerin elindeki her şey bencillerin hırslarıyla alınacak ve bencilce tüketilecek ya da israf/ heba edilecekse, doğa ile doğal kaynaklarla ve iklim dengeleriyle uyumlu bir gezegen ve insanlık hayalinin yolunu tıkayan faktörler nasıl değerlendirilebilir?

Yazının bundan sonrası için çok daha ciddi düzeyde Marksizm, **Freud** ve Marcuse bilmem gerekiyor. Ancak bu da yeterli değil, daha fazlasına da gereksinim var: **Darwin ve Darwincilik/ neo-Darwincilik**, Sosyobiyojoloji, E. O. Wilson ve biyolojik altruizm, **Richard Dawkins** ve **The Selfish Gene** (“Bencil Gen”) ve yine Wilson’ın kullandığı terim olan “**Gene-Culture Coevolution**” (Gen ve kültürün beraber evrimleşmesi) gibi bilim insanlarını ve terimleri de bilmek lazım.

Bu kulvarda bir “şehirci” olarak, özgüven içinde yürüyemeyeceğim çok açık. Ancak daha çatışmasız ve özel mülkiyetçi sermaye sahiplerinin rekabetin yıkıcılığından ve tüketimin bencil/ kısa erimli sığılığında olabildiğince arınmış bir kentsel yaşamın, gelecekteki olabilirliği/ olasılığı ile ilgili soru hala aklımda ön planda olduğundan, aşırı basitleştirme ve vülgarize etme riskini de göze alarak sürdürmeliyim tartışmayı...

Eğer insan bencil ve kendi çıkarından başka bir şey düşünemeyecek bir yapıya sahipse, evrim kuramına göre en başarılı olanlar, en iyi rekabet edenler olacak. Kendilerini diğerlerine (ve doğaya) göre ne kadar üstün hale getirebiliyorlarsa, o kadar başarılı olacaklar. Ve Darwinci kuram da ancak en başarılı türlerin yaşamasının olası olduğunu gösterdiğine göre, kendisinden önce başkalarını/ başka canlıları (ve cansız doğayı), toplumun diğer bireylerini/ toplumu düşünen “altruistik” (özgecil) insanın evrimde yenik düşmesi kaçınılmaz mı? Ya da toplumların içinde altruistik insanların olması, ancak seyrek ve düşük olasılıklı bir durum mu?

Başka türlü bir yaşamın olanakları

Eğer rekabetçi olmayan ve gerekirse kendi türünün devamı için sert çatışmaları göze almayan (altruistik) bireylerin evrim içinde giderek sönümlenmesi ve başarılı türün kendilerinden daha az güçlü insanlara/ toplumlara ve doğaya karşı gezegeni/ kentleri savaş alanına dönüştürmesi, kapitalizmin yarattığı çevre ve yabancılaşmaya mahkum olmak kaçınılmazsa, başka bir yaşam olanaksız mı?

Bununla birlikte “insanın evrimi sadece genetik ve biyolojik bir evrim mi, yoksa toplumsal- kültürel bir evrim de söz konusu mu?” diye sorulabilir. Sadece genetik bir

evrim söz konusuysa, bunun sonunda bencil bireylerden oluşan ve bu toplumda bencilliği sürekli tırmandıran bireyler arasında yaşamak herkes için çok zor olmayacak mı? Herkes için son derece rekabetçi ve gergin çatışmacı bir distopya... (Zaten böyle bir dünyada yaşıyoruz ve bu nedenle **Trump**'a oy veren 70 milyon Amerikalı var ve bu nedenle yeryüzü ve okyanuslar bir kavga ve savaş alanı gibi ateş ve kan içinde diye de düşünülebilir elbette.)

Yukarıda kısaca adı geçen düşünürler, evrimin sadece bireysel olarak değil, aynı zamanda toplumsal olarak da gerçekleştiği ve bu nedenle birbiriyle daha iyi dayanışmayı sağlayabilen toplumların, evrimde daha başarılı olduklarını savunuyorlar. Böyle düşünüldüğünde rekabet yerine insanlarla dayanışma ve doğayla ilişki bakımından özenli ve onu örselemeyen/ zarar vermeyen, (doğaya karşı da altruistik /özgecil olmakta başarılı olan) toplumlar evrimleşmeyi sürdürebilecekler, diğerleri ise giderek sönümlenebilecektir.

Ancak, Dawkins'in "The Selfish Gene (Bencil Gen)" kavramı, bu kadar umutlu olmayı zorlaştırıyor ve egoist/bencil/ çıkarıcı bireyin altruistik ve uyum içinde yaşayan bir toplumda evrim içinde, bireycilerin ön plana geçmesine ve daha başarılı olmasına neden olduğunu gösteriyor.

Böyle düşünüldüğünde bile bunca uğraşının ve daha iyi/ daha temiz, barış içinde ve sömürsüz, uyum içinde yaşayacak bir toplum/ dünya için çaba göstermenin o kadar da umutsuz bir çaba olmayabileceği sonucuna varabiliriz.

Özgün yazı (ve Marcuse'nin Eros ve Uygarlık'ı) bencilliklerden arınmış bir toplumun yaratılmasına doğru evrimleşme için çalışmanın; üretimin, libidonun ve libidinal enerjinin, sanatsal/ kültürel etkinliklere, çabalara, yaratıcılıklara doğru geliştirilecek bir değişimin olasılıklarını ve önemini, çok daha iyi bir biçimde anlattığı için bu konuları genişletmek gerekli olmayacaktır.

Mikro düzeyde olsa bile, paylaşımcı toplumsal sistemlerin ve bu sistemi besleyen bireylerin daha başarılı ve sürdürebilir insan toplulukları yaratması ve sanatsal-kültürel etkinliklerin olağan mekanı kentlerin veya çevrenin gelişmesi zaten açık bir biçimde, bu olasılığın belirdiğini göstermektedir.

aatauz@yahoo.com

Akin Atauz